

De leerlingenzorg op middelbare scholen is in hoge mate ontwikkeld. Zo hebben alle scholen in 2010 een of meer interne zorgcoördinatoren in dienst, beschikt een ruime meerderheid over een intern zorgoverleg en hebben bijna scholen een zorg- en adviesteam (ZAT). Het takenpakket van een ZAT in het voortgezet onderwijs is over de jaren stabiel.

Het onderwijsbeleid is erop gericht te bevorderen dat scholen kunnen omgaan met verschillen tussen leerlingen. Bovendien moeten meer leerlingen met gedrags- en opvoedingsmoeilijkheden en leerlingen met ontwikkelingsproblemen en beperkingen kunnen profiteren van goede onderwijszorg in het regulier onderwijs. Scholen, samenwerkingsverbanden en hun besturen richten zich daarom op verdere professionalisering van leerkrachten, goede leergerichte voorzieningen en passende ondersteuning van leerlingen en leerkrachten.

Om betere resultaten te boeken voor leerlingen, om hen – en waar nodig hun leerkrachten en gezinnen – tijdig en snel passende hulp te kunnen bieden en om deze hulp goed af te stemmen op de (speciale) onderwijszorg, bevordert het kabinet de verdere ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van zorg- en adviesteams in het onderwijs. Het kabinet wil dat alle scholen voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs in 2011 kunnen beschikken over een goed werkend ZAT waarin de structurele samenwerking van het onderwijs met relevante partijen is geborgd.

In deze factsheet zijn voor 2010 de belangrijkste resultaten vervat van het jaarlijkse monitor-onderzoek naar de zorgstructuur van scholen en vooral de ZAT's in het voortgezet onderwijs. De ontwikkelingen in de leerlingenzorg van het voortgezet onderwijs worden gevolgd sinds 2004.

Leerlingenzorg op scholen in hoge mate ontwikkeld

Scholen beschikken over verschillende instrumenten om leerlingen emotionele, gedrags-, ontwikkelings- en/of schoolleerproblemen te ondersteunen. Hieronder geven we een overzicht van het aanbod op scholen.

Bij de meeste scholen zijn inhoud en organisatie van de schoolinterne leerlingenzorg in het voortgezet onderwijs op 92% van de scholen vastgelegd in het zorgplan. In 2009 had 94% een zorgplan, in 2008 90%.

Alle scholen hebben een of meer interne zorgcoördinatoren in dienst. Dat is drie procentpunten hoger dan in 2009.

Het intern zorgoverleg vormt een belangrijke schakel in de leerlingenzorg van de school. In 2010 beschikt 82% van de scholen over een intern zorgoverleg (met alleen schoolinterne functionarissen en het schoolmaatschap-

pelijk werk). Het intern zorgoverleg bespreekt leerlingen met leer- en gedragsproblemen, sociaal-emotionele problemen, handelingsverlegenheid van docenten en veiligheidsvraagstukken. De resterende 18% meldt geen intern zorgoverleg te hebben, maar 5% zegt wel met de voorbereiding ervan bezig te zijn. In 2009 beschikte 89% over een intern zorgoverleg.

Daarnaast hebben nagenoeg alle scholen een mentoraat (96%) en de inzet van ambulante begeleiding is bij 91% een onderdeel van het aanbod. Scholen kunnen in 2010 aanmerkelijk vaker dan het jaar ervoor een schoolmaatschappelijk werker (83% tegen 69%) inzetten of specifieke hulp bij dyslexie (82% tegen 77%) aanbieden. Training bij faalangst en bij problemen met sociale vaardigheid behoort bij driekwart van de scholen tot het aanbod.

Docenten worden in het geval zij te maken krijgen met leerlingen met complexe hulpvragen op verschillende manieren door de school ondersteund. Op 75% tot 95% van de scholen kunnen docenten een beroep doen op de zorgcoördinator, ambulante begeleiding door het Regionaal Expertisecentrum (REC), en advies en ondersteuning door leidinggevendenden. Bij circa 50% is er (ook) preventieve ambulante begeleiding door het REC en ondersteuning van een kernteam van de school beschikbaar.

In 2010 noteren we voor het eerst een lager percentage scholen dat met het basisonderwijs afspraken heeft gemaakt over de uitwisseling van informatie over leerlingen met gedrags- en opvoedingsproblemen (van 69% naar 60%). Bij de uitstroom naar het mbo heeft circa de helft van de scholen (46%) afspraken gemaakt over informatie-uitwisseling over risico- en zorgleerlingen bij de overgang, in 2009 was dat 50%.

Tabel 1 Vastgelegde afspraken over risico- en zorgleerlingen naar kritisch moment in schoolloopbaan 2007, 2009-2010 (in procenten)

	bij aansluiting op basisonderwijs			bij overgang naar mbo		
	10	09	07	10	09	07
vastgelegde afspraken	*60	69	57	46	50	33
geen vastgelegde afspraken	*35	28	36	47	44	54
onbekend	5	3	7	7	6	13

(*) significant verschil t.o.v. 2009 ($p < 0,05$)

Reboundvoorzieningen

Reboundvoorzieningen verzorgen de opvang van leerlingen met gedragsproblemen die tijdelijk niet meer te handhaven zijn binnen de school. De meeste reboundvoorzieningen zijn bovenschools door het samenwerkingsverband voortgezet onderwijs georganiseerd. Een ruime meerderheid van de scholen voor voortgezet onderwijs (86%) heeft toegang tot een (bovenschoolse of schoolinterne) reboundvoorziening. In 2009 had 85% van de scholen de mogelijkheid een leerling te plaatsen bij een reboundvoorziening. Bij tweederde van de scholen verloopt de aanmelding altijd (44%) of meestal (21%) via het ZAT.

Bij terugplaatsing van een leerling op de school is er bij 68% van de scholen een rol weggelegd voor het intern zorgoverleg om deze leerling dan enige tijd te volgen. Bij 43% volgt (ook) het ZAT de leerling. In het geval de school een leerling van een andere vo-school uit een

reboundvoorziening ontvangt, wordt de leerling door 62% van de interne zorgteams gevolgd.

Samenwerking met REC cluster 4

Scholen maken gebruik van de diensten van externe instellingen bij de ondersteuning van leerlingen (en hun ouders). Een daarvan is het REC cluster 4. Het REC biedt het reguliere onderwijs ondersteuning in de vorm van preventief ambulante hulp en ambulante begeleiding van leerlingen. Voor langdurige thuiszitters verzorgen zij het programma Herstart en voor leerlingen met structurele gedragsproblemen, maar zonder een geclassificeerde stoornis, het programma Op de Rails.

De meeste Samenwerkingsverbanden-VO (84%) hebben met het REC cluster 4 afspraken gemaakt over (de toeleiding naar) de programma's Herstart (65%) of Op de Rails (84%). Meer dan de helft (59%) heeft afspraken gemaakt over de inzet van het REC cluster 4 bij de ambulante begeleiding van rugzakleerlingen, 63% voor de inzet bij preventief ambulante hulp en 43% voor de (toeleiding naar) indicatiestelling voor het speciaal onderwijs.

Bij de indicatiestelling voor het speciaal onderwijs zijn er in vergelijking met 2009 (65%) minder vaak afspraken gemaakt. In vergelijking met 2007 zijn er vaker schriftelijke afspraken gemaakt over de inzet van preventief ambulante hulp op scholen (van 44% naar 63%).

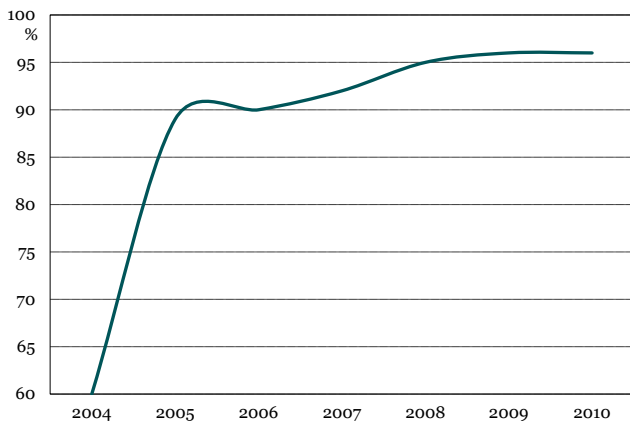
De helft van de scholen (47%) beoordeelt de kwaliteit van de dienstverlening door de ambulante begeleiders in het algemeen als goed. Een bijna even hoog percentage (46%) vindt het voldoende en 6% vindt de kwaliteit matig. Eén procent vindt het aanbod slecht.

Stabiel percentage ZAT's in voortgezet onderwijs

In 2010 heeft 96% van de scholen een ZAT. Dat is even vaak als in 2009. In 2004 had 60% van de schoollocaties in het voortgezet onderwijs een ZAT.

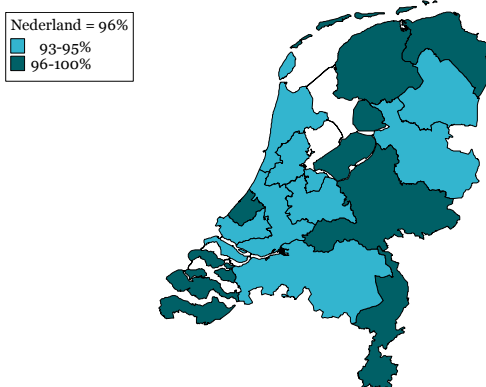
Een gemiddeld ZAT in het voortgezet onderwijs is beschikbaar voor 741 leerlingen. De helft van de scholen heeft een ZAT dat werkt voor 14 tot 565 leerlingen. De resterende scholen hebben een ZAT dat voor maximaal 2.483 leerlingen actief is.

Het bereik van een ZAT is het kleinst bij praktijkscholen waar een ZAT beschikbaar is voor 173 leerlingen. Het bereik bij havo/vwo-scholen is het grootst met 1.096 leerlingen.

Fig. 2 Ontwikkeling dekkingsgraad ZAT's in het voortgezet onderwijs, 2004-2010

Regionale verschillen in dekkingsgraad ZAT's kleiner

In zeven provincies en grootstedelijke regio's heeft minimaal 96% van de scholen een ZAT. In de resterende acht provincies en grootstedelijke regio's ligt het percentage iets lager dan het landelijk percentage.

Fig. 3 Scholen voor voortgezet onderwijs met een ZAT naar provincies/grootstedelijke regio's, tweejaargemiddelde 2009-2010 (n=1332)

Samenwerking ZAT en CJG niet overall gerealiseerd en duidelijk

In de helft van de ZAT's (54%) is een vertegenwoordiger van het CJG aanwezig, dikwijls een medewerker van de jeugdgezondheidszorg of een schoolmaatschappelijk werker. Bij 40% van de ZAT's is het CJG niet vertegenwoordigd, omdat er geen werkrelatie tussen ZAT en CJG bestaat (31%) of omdat er (nog) geen CJG in de gemeente aanwezig is (9%).

Het voorkomen van het dubbelen van een casuoverleg in zowel het ZAT als het CJG is naar het oordeel van 15% van de scholen in onderlinge afspraken vastgelegd. De helft (53%) denkt juist van niet en 32% weet niet van het bestaan van dergelijke afspraken.

Functies van het ZAT

Het takenpakket van de ZAT's op vo-scholen is over de jaren stabiel. De samenstelling van de top vier van functies die door het ZAT in (zeer) hoge mate worden vervuld in 2010 is sinds 2008 niet of nauwelijks veranderd, alleen de volgorde is gewijzigd. De top vier van functies is als volgt:

- interdisciplinaire probleemanalyse (71%);
- advisering / consultatie van schoolfunctionarissen (67%);
- afstemming (externe) hulpverlening op de onderwijszorg (63%);
- verwijzing / toeleiding van leerlingen naar externe instellingen (61%).

Daarnaast rekent 30% tot 50% van de ZAT's zich in (zeer) hoge mate de volgende taken toe: de probleemverkenning door gesprekken en screening (50%), het verzorgen van ambulante begeleiding of hulp aan leerling of gezin (36%), de (voorbereiding van een) indicatiestelling voor plaatsing in een reboundvoorziening (32%), en de (voorbereiding van een) indicatiestelling voor bureau jeugdzorg (30%).

Problemen die in het ZAT het meest worden besproken

De laatste jaren is de samenstelling van de top vier van problemen die in het ZAT worden besproken, constant – alleen de volgorde verandert jaarlijks. In 2010 worden de volgende problemen in het ZAT regelmatig tot zeer vaak besproken, bij circa 40% zelfs vaak tot zeer vaak:

- opvoedingsproblemen (78%);
- zorgwekkend verzuim (77%);
- onhandelbaar gedrag in de klas of op school (77%);
- gezinsproblemen (77%).

We zien sinds 2006 een toename van het percentage besproken leerlingen met zorgwekkend verzuim, onhandelbaar gedrag in de klas op of school, politie- of justitiecontacten, vermoedens van mishandeling thuis, angsten en autismspectrumstoornissen. Daar staat

tegenover dat er minder vaak leerlingen met depressief gedrag worden besproken.

Expertise en samenwerking deelnemers hoog gewaardeerd

Bij de beoordeling van 22 aspecten van de uitvoeringspraktijk van het ZAT komen onderdelen met een hoge waardering en minder goede waardering naar voren. Als we de lat leggen bij aspecten die door minimaal 75% van de scholen als goed of zeer goed worden beoordeeld, leidt dat tot de volgende zes best beoordeelde aspecten:

- samenwerking tussen deelnemers (91%);
- expertise van deelnemers (91%);
- duidelijke verslaglegging ZAT-afspraken (84%);
- voorzitterschap (82%);
- nakomen van afspraken van ZAT-partners (80%);
- zorgvuldigheid bij de uitwisseling van gegevens (79%).

Tweederde tot driekwart van de scholen beoordeelt ook de volgende aspecten als goed tot zeer goed: het aantal deelnemers van het ZAT in relatie tot de effectiviteit, de structuur en het planmatig verloop van het casusoverleg, partners die elkaar buiten de ZAT-besprekingen als het netwerk benutten, de kwaliteit van de ZAT-administratie, de inbedding van het ZAT in de structuur van de leerlingenzorg op school, casusbesprekingen op basis van een heldere vraagstelling, en de helderheid van procedures en afspraken.

Het functioneren van het ZAT is in 2010 op enkele punten vooruit gegaan. Volgens de scholen doen ZAT's het beter bij het voorzitterschap, de kwaliteit van de ZAT-administratie en de inzet van preventieve programma's van externe instellingen op de scholen.

Inzet preventieve programma's behoeven verbetering

Sinds 2007 is de inzet van preventieve programma's in scholen door externe instellingen het meest genoemde verbeterpunt (27%), direct gevolgd door de in 2010 voor de eerste keer genoemde terugkoppeling naar de leerling en/of de ouders (26%) en het gezamenlijk regelen van overbruggingshulp in het geval van wachtlijsten bij hulp door externe instellingen (25%).

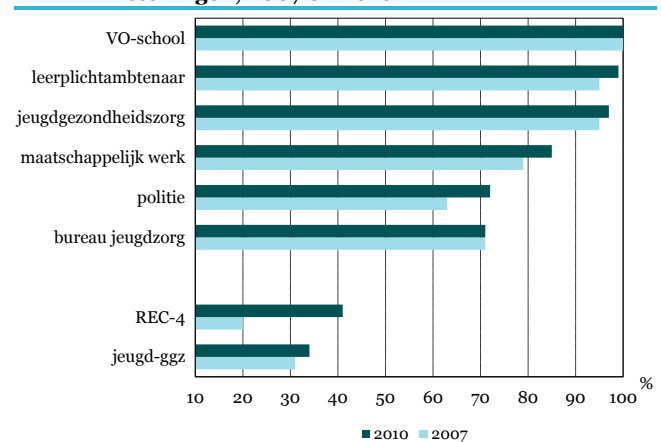
Een vijfde van de scholen (21%) vindt dat de terugkoppeling (over voortgang en resultaten van de casusbesprekingen) vanuit het ZAT naar docenten en mentoren meer aandacht verlangt.

Samenstelling ZAT: deelname REC's gegroeid

Het ZAT wordt gevormd door medewerkers van de school en partnerinstellingen. De jeugdgezondheidszorg, de leerplichtambtenaar, het maatschappelijk werk, bureau jeugdzorg en de politie worden tot de vijf kerninstellingen van het ZAT gerekend.

Afhankelijk van de casusproblematiek nemen ook andere instellingen, zoals de jeugd-ggz en het speciaal onderwijs, deel aan het casusoverleg van het ZAT.

Fig. 4 Samenstelling ZAT's naar school en externe kerninstellingen, 2007 en 2010

In 2010 neemt naast de school de leerplichtambtenaar (99%) in alle ZAT's deel aan de casusbesprekingen, op de voet gevolgd door een jeugdarts of jeugdverpleegkundige (97%). De maatschappelijk werker (85%), de politie (72%) en bureau jeugdzorg (71%) zijn de andere kerninstellingen in het ZAT. Op 43% van de scholen bestaat het ZAT uit alle vijf kernpartijen.

Bij de overige deelnemende instellingen zijn het met name het REC cluster 4 (41%), de jeugd-ggz (34%), een of meer instellingen voor jeugdhulpverlening (30%) – zoals voor LVG-zorg, gesloten jeugdzorg of overige jeugdzorg – en het REC cluster 3 (25%) met deelnamecijfers boven de 20%.

Ten opzichte van 2009 zien we hogere deelnamecijfers van REC-3 en REC-4 en van instellingen voor jeugdhulpverlening.

In de frequentie waarmee de kerninstellingen deelnemen aan de casusbesprekingen – gemeten in termen van altijd of op afroep aanwezig – zien we dat sinds 2006 de leerplichtambtenaar, de jeugdgezondheidszorg, het maatschappelijk werk en de politie frequenter deelnemen. De deelnamefrequentie van bureau jeugdzorg is ongewijzigd

gebleven. Bij de andere instellingen nemen medewerkers van REC cluster 4 en MEE in vergelijking met 2006 frequenter deel aan casusbesprekingen. Medewerkers van REC clusters 3 en 4, andere instellingen voor jeugd-hulpverlening en het CJG zijn vaker dan voorheen op afroep beschikbaar.

Tabel 5 ZAT's naar altijd deelnemende externe kerninstellingen, 2006-2010 (in procenten)

	2010	2009	2008	2007	2006
leerplichtambtenaar	*93	89	87	84	75
jeugdgezondheidszorg	91	88	88	85	78
maatschappelijk werk	80	82	74	71	65
bureau jeugdzorg	57	60	61	59	57
politie	34	31	30	30	26

(*) significant verschil t.o.v. 2009 ($p < 0.05$)

Formalisering inzet kerninstellingen in ZAT gegroeid

In 2010 heeft een hoger percentage kerninstellingen schriftelijke afspraken over hun deelname gemaakt dan het jaar ervoor. Dat geldt in het bijzonder voor het schoolmaatschappelijk werk (van 56% naar 62%), de jeugdgezondheidszorg (van 53% naar 58%) en de leerplichtambtenaar (van 50% naar 56%). Bij de overige twee kerninstellingen bureau jeugdzorg (54%) en politie (35%) is het percentage schriftelijke afspraken niet significant veranderd in 2010. Bij de overige instellingen heeft het REC cluster 4 significant vaker schriftelijke afspraken gemaakt (van 19% naar 27%). De jeugd-ggz heeft van alle overige partijen het vaakst schriftelijke afspraken met het ZAT (33%).

Tabel 6 ZAT's naar schriftelijke afspraken over deelname van kerninstellingen, 2004-2010 (in procenten)

	2010	2009	2008	2007	2006
maatschappelijk werk	*62	56	54	53	56
jeugdgezondheidszorg	*58	53	52	49	50
leerplichtambtenaar	*56	50	51	45	45
bureau jeugdzorg	54	50	51	48	49
politie	35	30	32	28	28

(*) significant verschil t.o.v. 2009 ($p < 0.05$)

Snelle mobilisatie hulp en doeltreffende aanpak

In de jaarlijkse beoordeling van de behaalde resultaten van de ZAT's door de scholen komen in 2010 dezelfde resultaatgebieden van de laatste twee jaar naar voren.

Het betreft vier resultaatgebieden die door 50% tot 60% van de scholen met 'in (zeer) hoge mate' zijn beoordeeld:

- het snel mobiliseren van passende begeleiding of hulp aan leerling of gezin (59%);
- een doeltreffende aanpak van problemen (57%);
- goede afstemming van de onderwijszorg en hulp van externe instellingen (54%);
- goede probleemtaxatie en diagnostiek (50%).

Tussen 30% en 50% van de scholen vindt dat er ook in (zeer) hoge mate resultaten worden geboekt bij:

- de tijdige verwijzing van leerlingen naar externe instellingen;
- de verbetering van het welbevinden van leerlingen met problemen;
- het tijdig signaleren van problemen bij leerlingen;
- de vermindering van het zorgwekkend verzuim van leerlingen die in het ZAT zijn besproken;
- de ondersteuning van leerkrachten en mentoren;
- de vermindering van het problematisch gedrag van in het ZAT besproken leerlingen.

Scholen vinden dat er geen of nauwelijks resultaten worden geboekt bij een snelle REC/LGF-indicatie (41%), het bereiken van een actieve betrokkenheid van ouders wier kind in het ZAT is besproken (32%), een snelle indicatie van bureau jeugdzorg (29%) en de vermindering van het aantal thuiszitters na interventie door ZAT (25%).

Er bestaat een samenhang tussen het oordeel over de snelheid van indicatietrajecten enerzijds en de deelname van het REC en bureau jeugdzorg aan het ZAT anderzijds. Bij ZAT's waar REC cluster 4 deelneemt aan de casusbesprekingen wordt positiever geoordeeld over de snelheid van het REC/LGF-indicatietraject (17% van de ZAT's met REC tegen 9% van de ZAT's zonder REC meldt in hoge mate resultaten).

ZAT's met een deelnemend bureau jeugdzorg vinden vaker dat er in hoge mate resultaten worden geboekt bij de indicatiesnelheid dan ZAT's zonder bureau jeugdzorg (25% tegen 8%).

ZAT's kunnen naar aanleiding van een casusbespreking een handelingsadvies aan de docent of mentor geven die op zijn beurt beter met de problematiek van een leerling en/of zijn ouders kan omgaan. Dat gebeurt op 30% van de scholen vaak tot zeer vaak. Bij 39% doet het ZAT dat met enige regelmaat, bij 29% soms en bij 2% nooit.

ZAT's die docenten en mentoren vaak tot zeer vaak handelingsadviezen geven, melden vaker dan gemiddeld (28% tegen 16%) dat hun collega's in de klas minder handelingsverlegenheid ervaren. ZAT's die soms een handelingsadvies geven, noemen dit resultaatgebied minder vaak dan gemiddeld (7% tegen 16%).

Dit jaar meldt 62% van de scholen dat een of meer partners in het ZAT kwantitatieve capaciteitsproblemen heeft bij het bereiken van de doelstellingen van het ZAT. Dat is een lager percentage dan in 2009 toen 70% van de scholen capaciteitsproblemen meldde.

De knelpunten blijven zich vooral voordoen bij de school zelf (28%) en bureau jeugdzorg (volgens 25% van de scholen). Andere partijen van het ZAT ervaren volgens de respondenten in mindere mate capaciteitsproblemen.

Bestuurlijk overleg over ZAT

Tweederde van de samenwerkingsverbanden (65%) geeft aan dat zij en/of de aangesloten schoolbesturen periodiek ambtelijk of bestuurlijk overleg met de gemeente voeren over de inzet van gemeentelijk (en provinciaal) gefinancierde instellingen in de ZAT's van scholen. In 2009 gold dat voor 63% van de samenwerkingsverbanden en/of de aangesloten schoolbesturen. Evenals in 2009 voert circa de helft (47%) periodiek bestuurlijk of ambtelijk overleg met gemeente(n) over de inzet van externe instellingen in het bovenscholse ZAT van het samenwerkingsverband.

Volgens circa 80% van de samenwerkingsverbanden staan de volgende drie gespreksonderwerpen met enige regelmaat op de agenda: de samenwerking tussen ZAT's en de (op te richten) CJG's, de preventie van voortijdig schoolverlaten en de aanpak van (problematisch) schoolverzuim. Bij 50% tot 60% van de samenwerkingsverbanden wordt er ook gesproken over de ontwikkelingen op het gebied van passend onderwijs, de afstemming van het onderwijs met het veiligheidsbeleid en over de invoering in het onderwijs van de meldcode vermoedens kindermishandeling en huiselijk geweld. Ten opzichte van 2009 is er geen aantoonbare verandering opgetreden in de gespreksonderwerpen.

Colofon en verantwoording

drs. Paolo van der Steenhoven (Nederlands Jeugdinstituut)
prof. drs. Dolf van Veen (CAOP, ambassadeur Samenwerken voor de Jeugd voor de ministeries van OCW en VWS en de VNG)

Landelijk Steunpunt ZAT,
Nederlands Jeugdinstituut
Postbus 19221 3501 DE Utrecht
T: 030 230 6481
E: infozat@nji.nl W: www.zat.nl

De resultaten in de factsheet zijn afgeleid uit de antwoorden uit schriftelijke en digitale vragenlijsten van de jaarlijkse monitor. Het onderzoek vond plaats in het najaar 2010.

Er hebben 662 van de 1281 schoolvestigingen de jaarlijkse vragenlijst ingevuld. De respons is een getrouwe afspiegeling voor de volgende kenmerken: onderwijstypen, vestigingsgrootte gemeten in leerlingaantallen, spreiding van scholen over provincies en de urbanisatiegraad van de gemeenten waarin scholen zijn gevestigd. Naast schoolvestigingen hebben 67 van de 81 *samenwerkingsverbanden VO* meegewerkt aan het onderzoek.

Overname van gegevens is met bronvermelding toegestaan.

De volledige *Monitor 2010: Zorg in en om het voortgezet onderwijs* vindt u binnenkort op onze website www.zat.nl.
